

Roman Hans Gröger, **Oktober 1918: Ein Beitrag zum 100. Jahrestag des Völkermanifests**. Wien: Verlag Berger, 2018. 198 strani.

V knjigi iz leta 2018 si je Roman Hans Gröger, zgodovinar, zaposlen v Avstrijskem državnem arhivu, zadal ambiciozno nalogo, in sicer predstaviti genezo tako imenovanega oktobrskega manifesta, in okoliščine njegovega nastanka. Zadnji poskus cesarja Karla reformirati habsburško državo je bil objavljen sredi oktobra 1918 in je napovedal spremembo avstrijske polovice države v federacijo nacionalnih držav; od tu izhaja tudi običajno nemško poimenovanje dokumenta, *Völkermanifest*. S tem je vladar želel pomiriti domače nacionaliste in hkrati izboljšati položaj imperija v prihajajočih pogajanjih o premirju. Antantne države so namreč že nekaj mesecev razglašale, da želijo uresničiti samoodločbo narodov. Toda prizadevanja vladarja in njegovih svetovalcev so se izjalovila, nacionalistične politične elite so pobudo zavrnile, predvsem zato, ker jo je že pred tem antanta in je ob neizogibnem vojaškem porazu Avstro-Ogrske s tem postala irelevantna.

Tematika knjige ni nova, je pa res, da jo je monografsko nazadnje obravnaval Helmut Rumpler v svoji knjigi *Das Völkermanifest Kaiser Karls vom 16. Oktober 1918: Letzter Versuch zur Rettung des Habsburgerreiches* iz leta 1966. Gröger že v uvodu napove, da želi na podlagi novih dokumentov Rumplerjeve interpretacije nadgraditi in popraviti, pri čemer se naslanja predvsem na dokumente avstrijskega notranjega ministrstva pa tudi na arhivsko zapuščino Heinricha Lammascha, zadnjega predsednika avstrijske vlade, in nekaterih drugih akterjev. Poleg tega v analizo pritegne razmeroma širok nabor časnikov, vendar le v nemščini. Podobno velja za sekundarne vire, literaturo; seznam del je razmeroma kratek, predvsem so upoštevana samo dela, ki so izšla v nemškem jeziku.

Knjiga je sestavljena iz treh večjih vsebinskih sklopov, v katerih avtor uvodoma predstavi ustavno ureditev dvojne monarhije, nato različne reformne načrte, ki so krožili med 1. svetovno vojno in so na nek način predstavljali predzgodovino oktobrskega manifesta, in slednjič genezo manifesta in reakcije nanj. V kratkem epilogu avtor piše še o razpadu monarhije in bolj ali manj neuspešnih poskusih sodelovanja med novonastalimi državami.

Grögerjeva predstavitev ustavne ureditve dvojne monarhije je kratka in včasih tudi površna. Predvsem pa podcenjuje ciljno publiko, ki je vendarle ne sestavljajo popolni nepoznavalci. Namesto leksikonske predstavitve osnov bi bila smiselna precej bolj poglobljena razprava o izzivih, ki jih je pred politiko postavljala spe-

cifična ureditve Avstro-Ogrske. Za kaj takega pa bi avtor moral poseči po širšem naboru literature, in sicer ne samo v nemščini. Navsezadnje so najbolj inovativna dela o habsburški zgodovini v zadnjih nekaj desetletjih praviloma izhajala v angleščini. Tudi o poskusih reforme države jih je nekaj! O tem je recimo leta 2008 v knjigi *Empire and Identity: Biographies of the Austrian State Problem in the Late Habsburg Empire* leta pisal Fredrik Lindström. Leta 2015 je izšla knjiga Johna Deaka, *Forging a Multinational State: State Making in Imperial Austria from the Enlightenment to the First World War*. Kot je razvidno iz naslova, se sicer ukvarja predvsem s predvojnimi obdobjem, a v zaključku Deak vendarle poseže tudi v vojni čas. Sintetičnih del o zadnjih letih Avstro-Ogrske in njenem razpadu pa je v angleščini sploh ogromno.

Neupoštevanje relevantne historiografske produkcije je gotovo ena večjih šibkih točk Grögerjevega dela. Pozna se tudi v poglavjih, ki govorijo o medvojnih pobudah za reformo države. Avtor se osredotoči na predloge, ohranjene v dokumentih notranjega ministrstva, in nekaj javno objavljenih, vendar jih ne razlaga in ne kontekstualizira s pomočjo sekundarnih virov, ampak jih povzema enega za drugim. Zato bralec težko razbere, kateri predlogi so imeli politično težo, kdaj pa je šlo le za sanjarije posameznikov. Brez upoštevanja predhodnih raziskav je prikaz nepopoln in izrazito osredotočen na pobude, ki so bile napisane ali publicirane v nemščini. Majniška deklaracija recimo ni resno upoštevana in njena vsebina je le mimogrede omenjena, podobno velja za druge predloge in zahteve habsburških Slovanov. Tu se res pozna, da ima celo bibliografija nemških del precejšnje luknje; avtor recimo ne pozna Lukanove *Die Habsburgermonarchie und die Slowenen im Ersten Weltkrieg* iz 2017 ali starejše klasične študije Zbyněka A. Zemana *Der Zusammenbruch des Habsburgerreiches 1914–1918* iz leta 1963. Hkrati Gröger, prav zato, ker preslabo pozna ali upošteva literaturo, pogosto nekritično povzema primarne vire. Prikaz stanja v državi je izrazito enostranski, prav tako so pogoste povsem nepotrebne faktografske napake. Ivan Žolger se na primer vztrajno pojavlja kot Žolger, češkoslovaška legija v Rusiji naj bi imela kar 120.000 pripadnikov, podobnih površnosti je še cela vrsta.

Ignoriranje relevantne historiografije se pozna še drugod. Pri biografskih podatkih se Gröger pogosto naslanja na Wikipedijo, kar je metodološko povsem nesprejemljivo in hkrati nepotrebno, saj bi lahko posegel vsaj po biografskih leksikonih. Še več, o nekaterih pomembnih akterjih so napisane temeljite biografske študije, ki jih ne pozna ali ne upošteva. Ko piše o ukrajinskih fantazijah nadvojvode Wilhelma, se Gröger sklicuje na članek iz časnika *Die Welt*, čeprav bi v roke lahko vzel Snyderjevo biografsko študijo *The Red Prince: The Secret Lives of a Habsburg Archduke*. Navsezadnje bi bil prikaz različnih reformnih pobud manj omejen na nemške, če bi Gröger v roke vzel Rahtenovo v nemščini izdano biografijo Ivana Šusteršiča iz leta 2012 ali nekoliko starejšo Bistrovo študijo o Antonu Korošču – v nemščini je izšla leta 1995.

Kljub omenjenim pomanjkljivostim je branje zanimivo. Množica pobud, ki jih avtor obravnava, znova potrjuje pred desetletji zapisano oceno Vasilija Melika, da je bila dvojna monarhija pred letom 1918 gotovo v krizi, a je množica načrtov za

prihodnost pričala o tem, da državljani nad državo še niso obupali. „[Z]a umirajoče navadno ne delamo programov,“ je z značilno iskrevostjo zatrdil v razpravi „Leto 1918 v slovenski zgodovini“ (*Zgodovinski časopis* 42 [1988]). Iz Grögerjevega besedila je razvidna tudi izjemna heterogenost predstav o bodoči ureditvi države, kar lepo ilustrira, pred kakšnim izzivom so bili tisti, ki so želeli reformo dejansko izvesti.

Tudi za naslednji sklop, ki govori o nastanku oktobrskega manifesta in reakcijah nanj, velja, da prinaša vrsto zanimivih drobcev, nove detajle iz arhivskih dokumentov, ki nedvomno bogatijo naše poznavanje političnih procesov v času 1. svetovne vojne. Toda spet ni mogoče spregledati, da je literatura upoštevana le deloma in zato tekst ni ne vsebinsko celovit opis ne dobro argumentirana analiza. Še toliko bolj, ker tudi primarni viri niso izčrpani. Objavljeni spomini in dnevniki Josefa Redliča, ki sta jih 2011 izdala Fritz Fellner in Doris A. Corradini recimo niso upoštevani, prav tako ne dnevnik Josepha M. Baerenreitherja, objavljen leta 1939, če se omejim le na izdaje v nemškem jeziku. Gröger je v uvodu napovedal, da želi pokazati, kako manifest ni bil trenutna reakcija na vse bolj obupne razmere v državi, ampak rezultat dlje trajajočih prizadevanj, toda namera se mu ni posrečila. Za kaj takega je nizanje podatkov in opisov premalo!

Skupna ocena knjige torej ne more biti pozitivna, tudi zato ne, ker ni posebno dobro napisana. Rdeča nit se pogosto izgubi, zdi se, da se avtor ni posebej zavzeto ukvarjal s tem, kako povedati, kar se je namenil. Ob predstavitvah posameznih reformnih predlogov se bo bralec pogosto zaman spraševal, kakšno vlogo so odigrali pri nastanku oktobrskega manifesta, saj mu avtor knjige tega ne pove ne eksplicitno in ne implicitno. Predvsem pa *Oktober 1918* lepo ilustrira, zakaj zgodovine ni mogoče pisati zgolj s primarnimi viri – pa če jih je še tako veliko in če so še tako izpovedni. Zgodovinsko dogajanje je pač mogoče razumeti le v dialogu z relevantno historiografijo, in sicer ne glede na jezik, v katerem je napisana. Brez tega virov ni mogoče interpretirati in – kar je navsezadnje ključno – o preteklosti ni mogoče napisati koherentne pripovedi. Grögerjev poskus nove zgodovine oktobrskega manifesta je bil napisan brez takšnega dialoga in je zato v veliki meri neuspešen. Knjiga sicer prinaša nove podatke, avtor je vsekakor pregledal občudovanja vredno količino arhivskih dokumentov, toda res nove zgodovine zadnjega poskusa reforme Habsburške monarhije mu ni uspelo napisati.

Rok Stergar